

ภาค ๖

เรื่องการบำเพ็ญบารมีในอดีตชาติ
ซึ่งเต็มไปด้วยทฤษฎานุคติอันสาวกในภายหลังพึงดำเนินตาม.

๕๖๕

ภาค ๖

มีเรื่อง :- ท้องท้องเทียมมาแล้วเพราะไม่รู้วิธีสังข์ -- ตลอด
วิญญูสงสารของพระองค์ไม่เคยทรงบังเกิดในชั้นสุทธาวาส -- ในวิญญู-
สงสารที่ล่วงมาแล้วเคยทรงบูชาบุญและบำเรอไฟแล้วอย่างมาก --
ทิวฐานุคติแห่งความดีที่ทรงสั่งสมไว้แต่ภพก่อน ๆ -- เคยทรงบังเกิด
เป็นมหาพรหม สักกะ ฯลฯ -- ครังมีพระชาติเป็นโชติปาโลมาณพ --
ครังมีพระชาติเป็นพระเจ้ามโหสถ -- ครังมีพระชาติเป็นปุโรหิต
สอนการบูชาบุญ -- ครังมีพระชาติเป็นพระเจ้ามเทวราช --
ครังมีพระชาติเป็นมหาโควินทพราหมณ์ -- ครังมีพระชาติเป็นรถการ
ช่างทำรถ -- ครังมีพระชาติเป็นอกิตติดาบส -- ครังมีพระชาติ
เป็นพระจันทกุมาร -- ครังมีพระชาติเป็นสังฆพราหมณ์ -- ครังมี
พระชาติเป็นเวลามพราหมณ์ -- ครังมีพระชาติเป็นพระเวสสันดร
-- ครังมีพระชาติเป็นมาตังคชภูติ -- ครังมีพระชาติเป็นจุฬโพิธิ
-- ครังมีพระชาติเป็นเจ้าชายยุธัญชยะ -- ที่สุดแห่งการท้องเทียม
ของพระองค์.

พุทธประวัติจากพระโอษฐ์

ภาค ๖

เรื่องการทำเพ็ญบารมีในอดีตชาติ
ซึ่งเต็มไปด้วยทิวทัศน์อันสวยงามในภายหลังพึงดำเนินตาม.

คำชี้แจงเฉพาะภาคนี้

เรื่องราวที่กล่าวถึงพระชาติในอดีตของพระองค์ ซึ่งข้าพเจ้าประมวลมาไว้ในภาคนี้ เลือกเก็บแต่เรื่องที่มีในคัมภีร์ชั้นบาลีพระไตรปิฎก, เว้นเรื่องจำพวกที่เราเรียกกันว่า “ชาดก” และ อรรถกถาเสีย, จึงได้มาไม่กี่เรื่อง. สำหรับท้องเรื่องชาดก (อรรถกถาชาดก) ที่มีตอนประชุม กลับชาติเป็นพระพุทธภพิต ดังที่เราเคยอ่านกันทั่วไปนั้น ไม่มีในบาลี จึงมิได้นำเรื่องประเภทนี้มา รวบรวมไว้ด้วย และมีมากมายจนเหลือที่จะรวบรวมมา.

อนึ่ง เฉพาะคัมภีร์บาลีจรียาปิฎก ซึ่งมีอยู่ ๓๕ เรื่องนั้น ได้ประมวลมาไว้ในที่นี้เพียง ๘ เรื่อง เลือกเอาเฉพาะแปลกกัน และจัดไว้ตอนปลายของภาคอีกพวกหนึ่ง นอกจากเรื่องมหา- สุตคันจรียาซึ่งใส่ไว้ตอนกลาง.

ประการหนึ่ง, การที่นำเรื่องบุรพชาติของพระองค์มากล่าวไว้ในเรื่อง “พุทธประวัติ จากพระโอษฐ์” นี้ มีความมุ่งหมายให้ผู้อ่านกำหนดพิจารณาให้เห็นพระพุทธรจรียา ที่เรียกว่าการสร้าง บารมีหรือสั่งสมความดีของพระองค์, เพื่อถือเอาเป็นทิวทัศน์คติเครื่องดำเนินตาม มิได้มุ่งเล่านิยาย, เพราะหนังสือเล่มนี้มุ่งกล่าวหนักไปทางธรรม แทนการกล่าวหนักไปทางนิยาย หรือตำนานดังที่เคย ปรารภมาแล้วข้างต้น เท่านั้น.

—ผู้รวบรวม.

ต้องท่องเที่ยวมาแล้ว, เพราะไม่รู้ริยสัจจ์

ภิกษุ ท. ! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอด ซึ่งอริยสัจจ์สี่อย่าง, เราและพวกเรทั้งหลาย จึงท่องเที่ยวไปแล้วในวัฏฏสงสาร ตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้. ภิกษุ ท. ! เพราะไม่รู้ถึง เพราะไม่แทงตลอดซึ่งอริยสัจจ์สี่อย่าง เหล่าไหนเล่า ? สี่อย่างคือ อริยสัจจ์คือทุกข์, อริยสัจจ์คือเหตุให้เกิดทุกข์, อริยสัจจ์คือ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, อริยสัจจ์คือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์. ภิกษุ ท. ! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอด ซึ่งอริยสัจจ์สี่ประการ เหล่านี้แล, เราและพวกเรทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้ว ในสังสารวัฏตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้. --- ฯลฯ ---

(ในบาลีแห่งอื่น กล่าวอริยธรรมสี่ คือ อริยศีล อริยสมาธิ อริยปัญญา อริยวิมุตติ แทนที่อริยสัจจ์สี่ข้างบนนี้. — มหา. ที. ๑๐/๑๔๒/๑๐๘).

ตลอดวัฏฏสงสารของพระองค์

ไม่เคยทรงบังเกิด ในชั้นสุทธาวาส^๑

สารีบุตร ! สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีถ้อยคำมีความเห็นว่า “*ความบริสุทธิ์ มิได้เพราะการท่องเที่ยวในสังสารวัฏ*”. สารีบุตร ! ก็สังสารวัฏที่เราไม่เคยท่องเที่ยวมาแล้วแต่หลัง ตลอดกาลยืดยาวนานนั้น หาได้ไม่ง่ายเลย, เว้นเสียแต่ในหมู่เทพชั้นสุทธาวาส. สารีบุตร ! ถ้าเราท่องเที่ยวไปในหมู่เทพเหล่าสุทธาวาส, ก็จะไม่พึงมาสู่โลกนี้ได้เลย, (ย่อมปรินิพพานในภพนั้น).

๑. บาลี มหาวาร. ตี. ๑๔/๕๔๑/๑๖๔๘. ทรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่โกฏิกาม แคว้นวัชชี.

๒. บาลี มหาสิหนาทสูตร มุ.ม. ๑๒/๑๖๒/๑๘๘. ทรัสแก่พระสารีบุตร ที่วนสันถ์ ใกล้กรุงเวสาลี.

สาริบุตร! สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีถ้อยคำมีความเห็นว่า “*ความบริสุทธิ์มิได้เพราะการอุบัติ (บังเกิด)*”. สาริบุตร! ก็การบังเกิดที่เราไม่เคยบังเกิดมาแล้วแต่หลัง ตลอดกาลยดยาวนานนั้น หาได้ไม่ง่ายเลย เว้นเสียแต่การบังเกิดในหมู่เทพชั้น สุทธาวาส. สาริบุตร! ถ้าเราบังเกิดในหมู่เทพชั้น สุทธาวาส, ก็จะไม่พึงมาสู่โลกนี้ได้เลย, (ย่อมปรินิพพานในภพนั้น).

สาริบุตร! สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีถ้อยคำมีความเห็นว่า “*ความบริสุทธิ์มิได้เพราะภพเป็นที่ยู่อาศัย*”. สาริบุตร! ก็ภพที่เราไม่เคยอยู่อาศัยมาแล้วแต่หลัง ตลอดกาลยดยาวนานนั้น หาได้ไม่ง่ายเลย เว้นเสียแต่การอยู่อาศัยในหมู่เทพชั้น สุทธาวาส. สาริบุตร! ถ้าเราอยู่อาศัยในหมู่เทพชั้น สุทธาวาส, ก็จะไม่พึงมาสู่โลกนี้ได้เลย, (ย่อมปรินิพพานในภพนั้น).

ในวัฏสงสารที่ล่วงมาแล้ว

เคยทรงบูชาบุญและบำเรอไฟแล้วอย่างมาก^๑

สาริบุตร! สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีถ้อยคำมีความเห็นว่า “*ความบริสุทธิ์มิได้เพราะการบูชาบุญ*”. สาริบุตร! ก็บุญที่เรายังไม่เคยบูชามาแล้วแต่หลัง ตลอดการท่องเที่ยวย่นยดยาวนาน เป็นกษัตริย์บ้าง เป็นกษัตริย์ผู้ได้มูรธาภิเษกบ้าง เป็นพราหมณ์มหาศาลบ้าง นั้น, หาได้ไม่ง่ายเลย.

สาริบุตร! สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีถ้อยคำมีความเห็นว่า “*ความบริสุทธิ์มิได้ เพราะการบำเรอไฟ*”. สาริบุตร! ก็ไฟที่เรายังไม่เคยบูชามาแล้ว

๑. ปาฐ มหาสีหนาทสูตร ม. ม. ๑๒/๑๖๓/๑๔๐. ครัตถ์แก่พระสาริบุตร ที่วนสณฑ์ใกล้กรุงเวสาลี.

แต่หลัง ตลอดการท่องเที่ยวอันยืดยาวนาน เป็นกษัตริย์บ้าง เป็นกษัตริย์ผู้ได้
มูรธาภิเษกบ้าง เป็นพราหมณ์มหาศาลบ้าง นั้น, หาได้ไม่ง่ายเลย.

ทิวฐานคติแห่งความดี ที่ทรงสั่งสมไว้แต่ภพก่อน ๆ^๑

ภิกษุ ท.! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพก่อน ในที่
อยู่อาศัยก่อน, ได้เป็นผู้บากบั่นในกุศล ถิ่นมั่นในกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต,
ในการบริจาทาน การสมาทานศีล การรักษาศูโบสถ การปฏิบัติมารดาบิดา
การปฏิบัติสมณพราหมณ์ การอ่อนน้อมต่อผู้เจริญในตระกูล และในอริกุลธรรม
อย่างอื่น ๆ. เพราะได้กระทำ ได้สั่งสม ได้พอกพูน ได้มัวสมุกรรมนั้น ๆ ไว้
ภายหลังแต่การตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.

ภิกษุ ท.! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพก่อน ในที่อยู่
อาศัยก่อน, ได้เป็นผู้นำสุมาสู่มหาชน เป็นผู้บรรเทาภัยคือความสะดุ้งหวาดเสีย
จัดการคุ้มครองรักษาโดยธรรม ได้อวยทานพร้อมทั้งบริวารฯ. ____ได้เป็นผู้เว้นจาก
ปาณาติบาต วาเสยซึ่งศาสตรา และอาชญา มีความละอายเอ็นดู กรุณาเกื้อกูล
แก่สัตว์มีชีวิตทั้งปวงฯ. ____ได้เป็นผู้ให้ทานด้วยของควรเคี้ยว ควรบริโภค ควรดื่ม
ควรจิบ ควรดื่ม อันมีรสประณีตฯ. ____ได้สงเคราะห์ผู้อื่นด้วยการสงเคราะห์ทั้งสี่
คือการให้สิ่งของ, วาจาที่ไพเราะ, การประพฤติประโยชน์ท่าน, และความวางตน
เสมอกันฯ. ____ได้เป็นผู้กล่าววาจาประกอบด้วยอรรถ ด้วยธรรม แนะนำชน
เป็นอันมาก, เป็นผู้นำประโยชน์สุขมาสู่ชนทั้งหลาย ตนเองก็เป็นผู้บูชาธรรม.

๑. บาลี ลักขณสูตร ปา. ที. ๑๑/๑๔๔/๓๓๑. ทวิสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่เชตะวัน ไกลกรุงสาวัตถี.

เพราะได้กระทำ ได้สั่งสมพอกพูน มั่วสุมกุศลกรรมนั้นๆ ไว้ ภายหลังแต่การตาย เพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.

ภิกษุ ท.! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพก่อน ในที่อยู่อาศัยก่อน, ได้เป็นผู้สอนศิลปวิทยาการ ขอบปฏิบัติ และลัทธิกรรม, ด้วยความเคารพ ด้วยหวังว่าสัตว์เหล่านั้น ฟังรู้ได้รวดเร็ว ฟังปฏิบัติได้รวดเร็ว ไม่พึงโสศร้าวสันกาลนาน ฯ. ____ได้เป็นผู้เข้าไปหาสมณพราหมณ์แล้ว สอบถามว่า 'ท่านผู้เจริญ! อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล, อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ, อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ, ทำอย่างไรให้มีประโยชน์ เป็นทุกข์ไปนาน ทำอย่างไรให้มีประโยชน์ เป็นสุขไปนาน ฯ. ____ได้เป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่มากไปด้วยความแค้น, แม้ชนะเป็นอันมาก ว่ากล่าวเอา ก็ไม่เอาใจใส่ ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่คุมแค้น, ไม่แสดงความโกรธ ความร้ายกาจ ความเสียใจให้ปรากฏ. ทั้งเป็นผู้ให้ทานผ้า ที่ทำด้วยเปลือกไม้ ผ้าย้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ สำหรับลาดและนั่งห่ม อันมีเนื้อละเอียด, ฯลฯ.

ภิกษุ ท.! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพก่อน ในที่อยู่อาศัยก่อน, ได้เป็นผู้สमानญาติมิตร สหายชาวเกลอ ผู้เห็นทางแยกกันไปนาน, ได้สमानมิตร ระหว่างมารดากับบุตร บุตรกับมารดา, บิดากับบุตร บุตรกับบิดา, พี่น้องชายกับพี่น้องหญิง พี่น้องหญิงกับพี่น้องชาย; ครั้นทำความสามัคคีได้แล้ว ก็พลอยชื่นชมยินดีด้วย ฯ. ____ได้เป็นผู้สังเกตรู้เห็นของมหาชน รู้ได้สม่ำเสมอ รู้ได้เอง รู้จักบุรุษธรรมดา รู้จักบุรุษพิเศษ ว่าผู้หนึ่งๆ ควรแก่สิ่งนี้ ฯ; ได้เป็นผู้ทำประโยชน์อย่างพิเศษ ให้แก่ชนเหล่านั้น ฯ. ____ได้เป็นผู้ไคร่ต่อประโยชน์ ต่อความเกื้อกูล ความผาสุก ความเกษมจากโยคะ แก่ชนเป็นอันมาก ว่า

- โฉนหนอ ชนเหล่านี้ ฟังเจริญด้วยศรัทธา ศีล การศึกษา ความรู้

ความเผื่อแผ่ ธรรม ปัญญา ทรัพย์และข้าวเปลือก นาและสวน สัตว์สองเท้า สี่เท้า บุตรภรรยา ทาส กรรมกร และด้วยญาติมิตรพวกพ้อง, ฯลฯ.

ภิกษุ ท.! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพก่อน ในที่อยู่อาศัยก่อน, ได้เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ด้วยมือก็ตาม ด้วยก้อนดินก็ตาม ห่อนไม้ก็ตาม ศาสตราก็ตาม. —ได้เป็นผู้ไม่ถลึงตา ไม่ค้อนควัก ไม่จ้องลับหลัง, เป็นผู้เข้มแข็ง มองดูตรงๆ มองดูผู้อื่นด้วยสายตาอันแสดงความรัก. —ได้เป็นหัวหน้าของชนเป็นอันมาก ในกุศลกิจทั้งหลาย ได้เป็นประธานของหมู่ชน ผู้ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ในการจำแนกทาน การสมาทานศีล การอยู่อุโบสถ การประพฤติเกื้อกูลแก่มารดาบิดา สมณพราหมณ์, การบิณฑบาตต่อผู้เจริญในตระกูล, ในอิริยสุทธรรวมอย่างใดอย่างหนึ่ง. —ได้เป็นผู้ละเว้นจากมุสาวาท, พุตคำจริง หลังคำสัตย์เที่ยงแท้ ชั่วตรง ไม่หลอกหลวงโลก, ฯลฯ.

ภิกษุ ท.! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพก่อน ในที่อยู่อาศัยก่อน, ได้เป็นผู้ละเว้นวาจาส่อเสียด (คือพูดให้เขาแตกกัน), คือไม่ฟังจากข้างนี้ แล้วไปบอกข้างโน้นเพื่อทำลายข้างนี้ ไม่ฟังจากข้างโน้นแล้วมาบอกข้างนี้ เพื่อทำลายข้างโน้น, แต่เป็นผู้ที่สมานพวักที่แตกกันแล้ว ให้กลับคืนดีกัน และส่งเสริมพวักที่พร้อมเพรียงกัน. —ได้เป็นผู้ละเว้นการกล่าวคำหยาบ, กล่าวแต่วาจาที่ไม่มีโทษ เป็นสุขแก่หู เป็นที่ตั้งแห่งความรักซึ้งซาบถึงใจ เป็นคำพูดของชาวเมือง เป็นที่พอใจและชอบใจของชนเป็นอันมาก, ฯลฯ.

ภิกษุ ท.! เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ในภพก่อน ในที่อยู่อาศัยก่อน, ได้เป็นผู้ละเว้นการพูดเพ้อเจ้อ, เป็นผู้กล่าวควรแก่เวลา กล่าวคำจริง กล่าวเป็นธรรม กล่าวมีอรรถ กล่าวเป็นระเบียบ กล่าวมีที่ตั้ง มีหลักฐาน มีที่สุด

ประกอบด้วยประโยชน์ ฯ.ได้เป็นผู้ละมิจฉาชีพ, มีการเลี้ยงชีพชอบ เว้นจากการฉ้อโกง การหลอกลวงคดโกงด้วยเครื่องชั่ง เครื่องตวง เครื่องวัด, เว้นจากการตัด การฆ่า การผูกมัด การทำร้าย การปล้น การกรรโชก, ฯลฯ.

เคยทรงบังเกิดเป็นมหาพรหม สักกะ ฯลฯ^๑

ภิกษุ ท. ! แต่ชาติที่แล้วมาแต่อดีต ตถาคตได้เคยเจริญเมตตาภาวนา ตลอด ๗ ปี จึงไม่เคยมาบังเกิดในโลกมนุษย์นี้ ตลอด ๗ สังวัฏฏกัปป์ และวิวัฏฏกัปป์. ในระหว่างกาลอันเป็นสังวัฏฏกัปป์นั้น เราได้บังเกิดในอภิสสรพรหม. ในระหว่างกาลอันเป็นวิวัฏฏกัปป์นั้น เราก็ดำอยู่พรหมวิมานอันว่างเปล่าแล้ว.

ภิกษุ ท. ! ในกัปป์นั้น เราได้เคยเป็นพรหม ได้เคยเป็นมหาพรหม ผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครครอบงำได้ เป็นผู้เห็นสิ่งทงปวงโดยเด็ดขาด เป็นผู้มั่งอานาจสูงสุด.

ภิกษุ ท. ! เราได้เคยเป็นสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทวดา นับได้ ๓๖ ครั้ง. เราได้เคยเป็นราชาจักรพรรดิผู้ประกอบด้วยธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม มีแว่นแคว้นจตุรทิศบริบูรณ์ที่สุด เป็นผู้ชนะแล้วอย่างดี มีชนบทอันบริบูรณ์ ประกอบด้วยแก้วเจ็ดประการ นับด้วยร้อยๆ ครั้ง, ทำไมจะต้องกล่าวถึงความเป็นราชาตามธรรมดาด้วย.

ภิกษุ ท. ! ความคิดได้เกิดขึ้นแก่เราว่า ผลวิบากแห่งกรรมอะไรของเราหนอ ที่ทำให้เราเป็นผู้มีฤทธิ์มากถึงอย่างนี้ มีอำนาจมากถึงอย่างนี้ ในภพนี้.

ภิกษุ ท. ! ความรู้สึกได้เกิดขึ้นแก่เราว่า ผลวิบากแห่งกรรม ๓ อย่างนี้แล ที่ทำให้เรามีฤทธิ์มากถึงอย่างนี้ มีอำนาจมากถึงอย่างนี้, วิบากแห่งกรรม

๑. บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๔/๒๔๐/๒๐๐. ทรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย.

๓ อย่าง ในครั้งนั้น คือ ผลวิบากแห่ง ทาน การให้ ๑, แห่ง ทมะ การบีบบังคับใจ ๑, แห่ง สัญญะ การสำรวมระวัง ๑, ดังนี้.

ครั้งมีพระชาติเป็นโชติपालมานพ^๑

อานนท์ ! “ความคิดอาจมีแก่เธอว่า ผู้คนต่างหาก ที่เป็นโชติपालมานพในสมัยนั้น. อานนท์ ! เธอไม่ควรเห็นเช่นนั้น, เราเองได้เป็นโชติपालมานพแล้วในสมัยนั้น.....”^๒

อานนท์ ! ครึ่งศตวรรษ^๓ พื้นที่ตรงนี้เป็นนิคมชื่อเวฬุพิคะ มั่งคั่งรุ่งเรือง มีคนมากเคลื่อนกล่น. อานนท์ ! พระผู้มีพระภาค นามว่า กัสสปะ ทรงอาศัยอยู่ ณ นิคมเวฬุพิคะนี้, ได้ยินว่า อารามของพระองค์อยู่ตรงนั้นเอง, ท่านประทับนั่งกล่าวสอนหมู่สาวก ตรงนี้.

อานนท์ ! ในนิคมเวฬุพิคะ มีช่างหม้อชื่อฆฎิกะ เป็นอุปัฏฐากอันเลิศของพระผู้มีพระภาคกัสสปะนั้น. ฆฎิกะมีสหายรักชื่อโชติปาละ. อานนท์ ! ครั้งนั้น ฆฎิกะเรียกโชติपालมานพผู้สหายมาแล้วกล่าวว่า “เพื่อนโชติปาละ ! มา, เราไปด้วยกัน, เราก็จักไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ากัสสปะ. การเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น บัณฑิตลงเห็นพร้อมกันว่า ดี”.

“อย่าเลย, เพื่อนฆฎิกะ ! มีประโยชน์อะไรด้วยการเห็นสมณะหัวโล้น”.

๑. บาลี ฆฎิกาสุตตม ม.ม. ๑๓/๓๗๕/๔๐๕. คริสต์แก่พระอานนท์ ที่รุกขมุลแห่งหนึ่งระหว่างการเดินทาง ในชนบทแห่งโกศล.

๒. เนื้อความตอนนี้อยู่ท้ายสูตร นำมาจั่วหน้า, เพื่อให้เข้าใจง่ายว่าคริสตถึงเรื่องในชาติก่อน.

“เพื่อนโชติपालะ! ไปด้วยกันเถอะ, ฯลฯ การเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น บัณฑิตลงเห็นพร้อมกันว่า ดี”.

“อย่าเลย, เพื่อนฆฏิการะ! มีประโยชน์อะไรด้วยการเห็นสมณะหัวโล้น”. (โต้กันถึงสามครั้ง).

“ถ้าเช่นนั้น เราเอาเครื่องขัดถูร่างกายไปอาบน้ำที่แม่น้ำกันเถอะ, เพื่อน!”

อานนท์! ครั้นนั้น ฆฏิการะและโชติपालมาณพได้ถือเครื่องขัดสีตัวไปอาบน้ำที่แม่น้ำด้วยกันแล้ว, ฆฏิการะได้กล่าวกะโชติपालมาณพอีกว่า “เพื่อนโชติपालะ! นี่เอง วิหารแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้ากัศสปะอยู่ไม่ไกลเลย, ไปเถอะเพื่อน! เราจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยกัน, การเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น บัณฑิตลงเห็นพร้อมกันว่า ดี”.

“อย่าเลยเพื่อน ฆฏิการะ! มีประโยชน์อะไรด้วยการเห็นสมณะหัวโล้นนั้น”. (โต้กันถึงนี้อีกถึง ๓ ครั้ง).

อานนท์! ฆฏิการะ ได้เหนี่ยวโชติपालมาณพที่ชายพก แล้วกล่าวว่า “เพื่อนโชติपालะ! ตรงนี้เอง วิหารของพระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่ไกลเลย, ไปเถอะเพื่อน, เราจักไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยกัน, การเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตลงเห็นพร้อมกันว่า ดี”.

อานนท์! ครั้นนั้นโชติपालะ พยายามโดยวิธีที่ฆฏิการะต้องปล่อยชายพกนั้นได้แล้ว กล่าวว่า “อย่าเลยเพื่อน ฆฏิการะ! ประโยชน์อะไรด้วยการเห็นสมณะหัวโล้น.” อานนท์! ลำดับนั้น ฆฏิการะเหนี่ยวโชติपालมาณพผู้อบน้ำสระเกล้าเรียบร้อยแล้ว เข้าที่มวยผมแล้ว กล่าวต้งนั้นอีก.

อานนท์! โชติปาลมาณพ เกิดความคิดขึ้นภายในใจว่า “น่าอัศจรรย์หนอท่าน, ไม่เคยมีเลยท่าน, คือข้อที่ฆฎิกะช่างหม้อมีชาติอันต่ำ มาอาจเอื้อมจับเรา ที่มวยผมของเรา, เรื่องนี้เห็นจักไม่ใช่เรื่องเล็กน้อยเสียแล้วหนอ.” ดังนั้น, จึงกล่าวกะฆฎิกะช่างหม้อ :-

“เพื่อนฆฎิกะ! นี่จะเอาเป็นเอาตายกันเจียวหรือ?”

“เอาเป็นเอาตายกันทีเดียว, เพื่อนโชติปาละ! เพราะการเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการดีจริง ๆ.”

“เพื่อนฆฎิกะ! ถ้าเช่นนั้น ก็จงปล่อย เราจักไปด้วยกันละ”.

อานนท์! ลำดับนั้น ฆฎิกะและโชติปาลมาณพ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคัสสปะถึงที่ประทับ. ฆฎิกะผู้เดียว ถวายอภิวาทแล้ว นั่งอยู่ ณ ที่ควร; ส่วนโชติปาลมาณพ ได้ทำความคุ้นเคยขึ้นชมกับพระผู้มีพระภาคเจ้ากัสสปะ นั่งอยู่แล้ว. ฆฎิกะได้ทูลพระผู้มีพระภาคเจ้ากัสสปะว่า “พระองค์ผู้เจริญ! นี่คือโชติปาลมาณพสหายรักของข้าพระพุทธเจ้า, ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงแสดงธรรมแก่เขาเถิด”.

อานนท์! พระผู้มีพระภาคัสสปะ ได้ทำให้ฆฎิกะและโชติปาละเห็นจริง, ถือเอา, อาจหาญและร่าเริงเป็นอย่างดี ด้วยธรรมิกถาแล้ว. ทั้งสองคนเพลิดเพลนปราโมทย์ต่อภาสิตของพระองค์, บันเทิงจิต ลุกจากอาสนะ ถวายอภิวาททำประทักษิณ แล้วจึงหลีกไป.

อานนท์! ลำดับนั้น โชติปาลมาณพได้กล่าวถามกะฆฎิกะว่า “เพื่อนฆฎิกะ! เพื่อนักฟังธรรมนี้อยู่ ทำไมจึงยังไม่บวชออกจากเรือน เป็นผู้ไม่หวังประโยชน์ด้วยเรือน เล่า?”

“เพื่อนไม่เห็นหรือ เพื่อนโชติपालะ ! ฉันต้องเลี้ยงมารดาบิดาผู้แก่ และตาบอดอยู่”.

“เพื่อนพญิกะ ! ถ้าเช่นนั้น ฉันจักบวช ออกจากเรือนไม่เกี่ยวข้องกับตัวเรือนละ”.

อานนท์ ! ครั้นนั้น เขาทั้งสองได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกัสสปะอีก. พญิกะกราบทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ ! โชติपालะสหายรักของข้าพระพุทธเจ้านี้แล ประสงค์จะบวช, ขอพระองค์จงให้เขาบวชเถิด”.

อานนท์ ! โชติपालมาณพ ได้บรรพชาและอุปสมบทในสำนักแห่ง พระผู้มีพระภาคกัสสปะแล้ว, ราวถึงเดือน พระผู้มีพระภาคกัสสปะ ก็เสด็จจาริก ไปยังเมืองพาราณสี. — ฯลฯ —

อานนท์ ! ความคิดอาจมีแก่เธอว่า “คนอื่นต่างหากที่เป็นโชติपाल- มาณพในสมัยโน้น”. อานนท์ ! เธอไม่ควรคิดไปอย่างนั้น, เรายังเอง, เป็น โชติपालมาณพแล้ว ในสมัยโน้น.

๕. พระชาติเป็นพระเจ้ามหาสุทนต์^๑

ในกาลใด, เราเป็นพระเจ้าแผ่นดินในนครชูกุสวดี มีนามว่า มหาสุทนต์ผู้เป็นจักรพรรดิมีกำลังมาก. ในกาลนั้น เราจัดให้มีการบ่าวร้องในที่ ทัวไป วันละสามครั้ง. “ใครปรารถนาอะไร ใครประสงค์สิ่งใด ใครควรได้ทรัพย์ เช่นไร, ใครทิว ใครกระวนกระวาย, ใครต้องการมาลา ใครต้องการเครื่องลูบทา.

๑. บาลี มหาสุทนต์นจริยา จริยา. ขุ. ๓๓/๕๕๔/๔.

ผ้าย้อมแล้วด้วยสีต่างๆ กัน ใครไร้ผ้าจางนุ่งห่ม. ใครจะเดินทางจงเอาร่มไป, เอารองเท้างาม ๆ นุ่ง ๆ ไป’.

เราให้ปาวร้องเช่นนั้น ทั้งเช้าและเย็นทุก ๆ แห่ง. ทรมณ์ที่เตรียมไว้สำหรับยาจก ไม่ใช่สิบแห่ง หรือร้อยแห่ง แต่ตั้งหลายร้อยแห่ง. จะเป็นกลางวันหรือกลางคืนก็ตาม ถ้ายาจกมาเมื่อใด เป็นได้สิ่งของตามที่เขาปรารถนาเต็มมือกลับไปเสมอ. เราให้ทานอันใหญ่หลวงเช่นนั้น จนตลอดชีวิต และเชื่อว่าจะทำให้ทานด้วยทรมณ์ส่วนที่เราเกลียดไม่ชอบ ก็หาไม่ การสะสมทรมณ์จะมีในเรากี่หาไม่.

ผู้ช่วยกระสับกระส่าย ใครจะพ้นไปจากโรค ให้ขวัญข้าวแก่หมอจนเป็นที่พอใจแล้ว ย่อมหายจากโรคได้ฉันใด เราก็นั่นนั้น เรามุ่งแต่จะทำให้เต็มเปี่ยม, ให้ทานแก่ยาจก ก็เพื่อทำใจที่ยังพร่องอยู่ให้เต็ม, ไม่อาลัยทรมณ์ ไม่เกาะเกี่ยวในทรมณ์ ก็เพื่อการลุดึงโดยลำดับ ซึ่งปัญญานั่นเป็นเครื่องรู้พร้อม.

‘อานนท์! ความคิดอาจมีแก่เธอว่า ผู้คนต่างหาก ที่เป็นพระเจ้ามหาสุทนต์ในสมัยนั้น. อานนท์! เธอไม่ควรเห็นเช่นนั้น, เรานี่เองเป็นพระเจ้ามหาสุทนต์แล้วในสมัยนั้น. นครจำนวนแปดหมื่นสี่พัน มีราชธานีกุสาวดีเป็นประมุข เหล่านี้ของเรา. ๒ ปราสาทจำนวนแปดหมื่นสี่พัน มีปราสาทชื่อธรรมปราสาทเป็นประมุข เหล่านี้เป็นของเรา. เรือนยอดจำนวนแปดหมื่นสี่พัน มีเรือนยอดชื่อมหาวิญญูเป็นประมุข เหล่านี้เป็นของเรา. บัลลังก์จำนวนแปดหมื่นสี่พัน ทำด้วยทอง ทำด้วยเงิน ทำด้วยงา ทำด้วยแก้วลาย ลาดด้วยขนเจียม

๑. มหาสุทนต์สูตร มห. ที. ๑๐/๒๒๕/๑๘๔, ครัสแก่พระอานนท์ที่ป่าสาละ ใกล้นครกุสินารา, อันเป็นที่พระอานนท์ทูลว่า เป็นเมืองกิ่งเมืองคอน ไม่ควรปรินิพพาน.

๒. คำว่าแปดหมื่นสี่พัน เป็นสำนวนภาษาบาลีที่ใช้กับของที่มากที่สุด ที่คนเรายกย่องกัน.

ลาดด้วยสักหลาด ฯลฯ เหล่านั้นเป็นของเรา. ข้างจำนวนแปดหมื่นสี่พันระดับ ด้วยเครื่องทอง ฯลฯ มีพญาช้างตระกูลอุโบสถเป็นประมุข เหล่านั้นเป็นของเรา. ม้าจำนวนแปดหมื่นสี่พัน ระดับด้วยเครื่องทอง ฯลฯ มีพญาม้าตระกูลลาหก เป็นประมุข เหล่านั้นเป็นของเรา. รถจำนวนแปดหมื่นสี่พัน หุ้มบุด้วยหนังราชสีห์ หนังเสือโคร่ง ฯลฯ มีเวษยันตรรถเป็นประมุข เหล่านั้นเป็นของเรา. มณีแปดหมื่นสี่พัน มีแก้วมณีรัตนะเป็นประมุข เหล่านั้นเป็นของเรา. หูมณีแปดหมื่นสี่พัน มีนางสุภักทาเทวีเป็นประมุข เหล่านั้นเป็นของเรา. คหบดีแปดหมื่นสี่พัน มีคหบดีรัตนะเป็นประมุข เหล่านั้นเป็นของเรา. กษัตริย์แปดหมื่นสี่พัน ผู้คอย แวดล้อมระดับเกียรติ มีปริณายกรัตนะเป็นประมุข เหล่านั้นเป็นของเรา. โคนมแปดหมื่นสี่พัน กำลังมีนมไหลรูตรองได้ เหล่านั้นเป็นของเรา. ผ้าแปดหมื่นสี่พันโกฏิ คือผ้าป่านอันละเอียดอ่อน ผ้าฝ้ายอันละเอียดอ่อน ฯลฯ เหล่านั้นเป็นของเรา. ถาดตกแต่งอาหารแปดหมื่นสี่พัน อันคนเชิญเครื่องเชิญทั้งเข้าและเย็น เหล่านั้นเป็นของเรา. (ข้อความต่อไปจากนี้ มีการกล่าวระบุงสิ่งเพียงสิ่งเดียว ตัวเดียว หลังเดียว นครเดียว ฯลฯ.... ถาดเดียว ที่ทรงบริโภคนิสิตอยู่เป็นประจำ ในบรรดาแต่ละสิ่งซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนถึงแปดหมื่นสี่พัน. รายละเอียดมีอยู่มากเกินไปจึงไม่ยกมาใส่ไว้ในที่นี้ตามทวักขรที่มีอยู่).

อานนท์ ! จงดูเถิด, สิ่งทั้งหลายเหล่านั้น ทั้งหมดได้ล่วงไปแล้ว ครอบงำไปแล้ว แปรปรวนไปสิ้นแล้ว. อานนท์ ! สังขารทั้งหลาย เป็นของไม่เที่ยง เช่นนี้เอง เป็นของไม่ยั่งยืน เช่นนี้เอง เป็นของไม่มีเจ้าของ อย่างนี้เอง.

อานนท์ ! เพียงเท่านั้น ก็พอแล้ว, พอเพื่อจะหน่ายในสังขารทั้งหลาย, พอเพื่อคลายกำหนด, พอเพื่อหลุดพ้นไปจาก. อานนท์ ! เราผู้ที่เป็นทรมานผู้เรา, เขาผู้สละของเราไว้ ณ ที่นี้, การทอดทิ้งร้าง เหนือแผ่นดินครั้ง เป็นครั้งที่ ๑ ของเราในชาติที่เป็นพระราชชนจักรพรรดิ.

๕๔ พระชาติเป็นปุโรหิต สอนการบูชาญญ์^๑

พราหมณ์! ในสมัยนั้น เราเป็นพราหมณ์ผู้ปุโรหิต ผู้สั่งงานบูชาญญ์
ของพระเจ้ามหาวชิตราช.^๒

พราหมณ์! เรื่องมีแล้วในกาลก่อน. พระเจ้ามหาวชิตราช เป็นราชา
ผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์สมบัติมาก มีทองและเงินเหลือเฟือ มีอุปกรณ์ของทรัพย์
เหลือเฟือ มีทรัพย์และข้าวเปลือกเหลือเฟือ มียังฉางเต็มล้น. วันหนึ่ง
ประทับอยู่ ณ ที่สงัด เกิดพระดำริว่า เราได้ไ้ช่วยมนุษย์สมบัติอันวิบุลย์ ครอบ-
ครองปฐพีผืนทลอันใหญ่ยิ่ง ถ้ากระไร เราควรบูชามหาญญ์ อันจะเป็น
ประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เราสืบกาลนาน. รับสั่งให้หาพราหมณ์ปุโรหิต
มาบอกพระดำรินี้แล้ว ขอให้บอกสอนวิธีการบูชาญญ์.

พราหมณ์! ปุโรหิตได้ทูลสนองพระดำรินั้นว่า แว่นแคว้นของ
พระองค์ยังมีเสียนนามหลักต่อ การปล้นฆ่าในหมู่บ้านก็ยังปรากฏ การปล้นฆ่า
ในจังหวัดก็ยังปรากฏ. การปล้นฆ่าในนครก็ยังปรากฏ การแย่งชิงตามระยะ
หนทางก็ยังปรากฏ. และถ้าพระองค์จะให้เลิกเก็บส่วย ในขณะที่แว่นแคว้น
เป็นไปด้วยเสียนนามหลักต่อเช่นนั้น ก็จะได้ชื่อว่าทำกิจไม่ควรทำ. อีกประการ
หนึ่ง พระองค์อาจทรงพระดำริว่า เราจักถอนหลักต่อ คือโจรผู้ร้ายเสียได้ด้วย
การประหาร การจองจำ การริบ การประจาน หรือการเนรเทศดังนี้ ขอนี้

๑. บาลี ญุททีนสูตร ส. ท. ๔/๑๗๑/๒๐๕. ทวิสแก้ญุททีนพราหมณ์ ที่ราชอุทยานอัมพลฎฐิกา
บ้านขามมัตถ์ แคว้นมคธ.

๒. เฉพาะเนื้อความตอนนี้อยู่ที่หน้า ๑๘๕ บรรพ ๒๓๐.

ก็ไม่เชื่อว่าเป็นการกำจัดได้ราบคาบด้วยดี เพราะผู้ที่ยังเหลือจากการถูกประหารก็ยังมี
 ชนพวกนี้จะเบียดเบียนชนบทของพระองค์ในภายหลัง. แต่ว่ามีอภายที่จะถอน
 หลักต่อเหล่านั้นให้ราบคาบด้วยดีได้ คือ ชนเหล่าใดปากบั่นลิ้นโกเฟือกสิกรรม
 พระองค์จึงประทานพิชพันธุ์ข้าวแก่ชนเหล่านั้น. ชนเหล่าใดปากบั่นในวาณิชยกรรม
 พระองค์จึงประทานเงินเพิ่มให้ชนเหล่านั้น. ชนเหล่าใดเป็นข้าราชการ ขอ
 พระองค์จึงประทานเบี้ยเลี้ยงแก่ชนพวกนั้น. มนุษย์เหล่านั้นต่างจะชวนชวนในการ
 งานของตน ไม่เบียดเบียนแค้นแค้นของพระองค์ และพระคลังหลวงก็จะเพิ่มพูน
 มากมาย. แค้นแค้นจะตั้งอยู่ด้วยความเกษม ปราศจากเสียนหนามหลักต่อ. พวก
 มนุษย์จะร่ำเร่บันเทิง นอนชูบุตรให้เดินพ้อนอยู่นอก แม้จักไม่ปิดประตูเรือน
 ในเวลาค่ำคืน ก็เป็นอยู่ได้. — ฯลฯ — ฯลฯ —

พราหมณ์! ครั้นชนบทนั้นสงบจากเสียนหนามหลักต่อแล้ว ปุโรหิต
 จึงกราบทูลวิธีแห่งมหาบุญ (อันประกอบด้วยบิณฑบาต คือ ได้รับความยินยอมเห็นพ้อง
 จากกษัตริย์เมืองออก จากภคินยบริษัท จากพราหมณ์มหาศาล และจากคหบดีมหาศาล นี้จัก
 เป็นบิณฑบาต, พระเจ้ามหาวิศิตประกอบด้วยองค์คุณ ๘ มีพระชาติอันดี มีพระรูปสง่างามเป็นคณ
 นี้เป็นบิณฑบาตอีกแปด; และบุโธหิตประกอบด้วยองค์คุณ ๔ มีความเป็นผู้มีชาติบริสุทธิ์ และจบเวท
 เป็นคณ นี้เป็นบิณฑบาตอีกสี่ รวมเป็นสิบหก; และกราบมูลประการสามแห่งบุญ คือ ผู้บูชาต้องไม่เกิด
 วิปัสสารด้วยความตระหนี่ ทั้งในขณะจะบูชา บูชาอยู่ และบูชาเสร็จแล้ว; แล้วกราบมูลเหตุไม่ควร
 วิปัสสารเพราะปฏิบัติหาคู่มารับทาน ๑๐ จำพวก เช่นเป็นคนทำปาณาติบาต อทินนาทาน ฯลฯ
 เป็นคณ, เพื่อไม่ให้เกิดเสียพระทัยว่าคนเลวๆมารับทาน.) ฯลฯ ..

พราหมณ์! ในการบูชาบุญนั้น โค แพะ แกะ ไก่ สุกร ไม่ได้
 ถูกฆ่า สัตว์อื่น ๆ ก็ไม่ต้องได้รับความวิบัติพลัดพราก ตันไม้ก็ไม่ถูกตัดมาเพื่อ

๑. ผู้ปรารถนาทราบรายละเอียด พลิกดูที่มาเดิม, ๔/๑๗๓/๒๐๗.

หลักยัญญ์, เชื้อเพลิงก็ไม่ถูกเกี่ยวตัดมาเพื่อการเบียดเบียนสัตว์ใดให้ลำบาก. พวกที่เป็นทาส เป็นคนใช้ และกรรมกร ก็ไม่ต้องถูกคุกคามด้วยอาชญา และความกลัว, ไม่ต้องร้องไห้ น้ำตานองหน้าพลง ทำการงานพลง. ใครปรารถนาจะทำก็ทำ, ไม่ปรารถนาก็ไม่ต้องทำ, ปรารถนาทำสิ่งใด ก็ทำเฉพาะสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาทำสิ่งใด ก็ไม่ต้องทำสิ่งนั้น. ยัญญ์นั้น สำเร็จไปแล้วด้วยเนยใส นมมัน เนยข้น นมส้ม น้ำมัน น้าฝง น้าอ้อย. — ฯลฯ —

พราหมณ์ ! เรา รู้ชัดเจนอนุอยู่ ซึ่งหมู่ชนเหล่านั้น ๆ ผู้บูชายัญญ์อย่างนั้น แล้ว ภายหลังแต่การตาย เพราะกายแตก ย่อมบังเกิด ณ สุคติโลกสวรรค์. พราหมณ์ ! ในสมัยนั้น เราเป็นพราหมณ์ผู้บุโรหิต ผู้ส่งงานบูชายัญญ์ของพระเจ้า มหาวิจิตรราช นั้น.

๕. ครมมีพระชาติเป็นพระเจ้ามมเทวราช^๑

อานนท์ ! ความคิดอาจมีแก่เธอว่า ผู้อื่นต่างหากที่เป็นพระเจ้ามมเทวราชในสมัยนั้น. อานนท์ ! เธอไม่ควรเห็นเช่นนั้น, เราเองได้เป็นพระเจ้ามมเทวราชแล้วในสมัยนั้น—

อานนท์ ! เรื่องดีกดำบรรพที่เมืองมิลินนี้ มีพระราชานามว่า พระเจ้ามมเทวะ เป็นธรรมราชาผู้ตั้งอยู่ในธรรม ประพฤติราชธรรม ในพราหมณ์ และคหบดี ทั้งในเมืองหลวงและชนบท, ย่อมเข้าอยู่อุโบสถในวันที่ ๑๔ หรือ ๑๕ และวันที่ ๘ แห่งปักษ์. พระเจ้ามมเทวะนั้น เรียกขานกลับมาแล้วสั่งว่า ‘เพื่อน ! ท่านเห็นผมหงอกเกิดขึ้นที่ศีรษะเราเมื่อใดก็จงบอกเรานี้’.

๑. บาลี มมเทวสูตร ม. ม. ๑๓/๔๑๔/๔๕๓. ทวิสแก่พระอานนท์ ที่มมเทวัมพวัน ใกล้กรุงมิลินา.

อานนท์ ! ล่วงมานับด้วยปีเป็นอันมาก ช่างกลับกันนั้นได้เห็นผมหงอก แล้วกราบทูลให้ทรงทราบ. พระเจ้ามณฑะรับสั่งให้ถอนหงอกด้วยแหวน แล้ววางใส่ผ้าพระหัตถ์ให้ทอดพระเนตร. ครั้นทอดพระเนตรเห็นแล้ว พระราชทานบ้านส่วยเป็นบำเหน็จแก่ช่างกลับกันนั้น. รับสั่งให้หาพระราชบุตรองค์ใหญ่ มาเฝ้าแล้วตรัสว่า 'แน่พ่อกูมาร ! เทวทูตปรากฏแก่เราแล้ว : หงอกเกิดบนศีรษะแล้ว. กามอันเป็นวิสัยของมนุษย์ เราได้บริโภคเสร็จแล้ว เดียวนี้ถึงสมัยอันควรเพื่อการแสวงกามอันเป็นทิพย์สืบไป. มาเถอะพ่อกูมาร ! เจ้าจงครองตำแหน่งพระราชา. ส่วนเราจะปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้าย้อมฝาด ออกบวชจากเรือนไม่เกี่ยวข้องกับเรือนไป. อนึ่ง ถ้าเจ้าเห็น หงอกเกิดขึ้นที่ศีรษะของเจ้าเมื่อใด, เมื่อนั้นจงประทานบ้านส่วยเป็นบำเหน็จแก่ช่างกลับกันแล้ว ช้างมอบหมายตำแหน่งพระราชาแก่ราชบุตรองค์ใหญ่ให้ดี, แล้วจึงปลงผมและหนวด ครองผ้าย้อมฝาดออกบวชจากเรือน ไม่เกี่ยวข้องกับเรือนไปเกิด. เจ้าจงประพฤติตามกัลยาณวัตรอันนี้ ตามที่เราได้บัญญัติไว้แล้ว, เจ้าอย่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของเรา. กัลยาณวัตรอันนี้ ชาติตอนลงในยุคของผู้ใด ผู้นั้นชื่อว่า เป็นคนสุดท้าย แห่งบุรุษทั้งหลาย ผู้ประพฤติตามกัลยาณวัตรของเรา. แน่พ่อกูมาร ! เราขอกล่าวถึงวัตรนั้น กะเจ้าในบัดนี้ อย่างนี้ว่า เจ้าจงประพฤติตามกัลยาณวัตรนี้ ตามที่เราได้บัญญัติไว้แล้ว ขอเจ้าจงอย่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย'.

อานนท์ ! ครั้นพระเจ้ามณฑะ ประทานบ้านส่วยแก่ช่างกลับก มอบหมายรัชสมบัตืแก่พระราชบุตรองค์ใหญ่เป็นอย่างดีแล้ว ก็ปลงผมและหนวด ครองผ้าย้อมฝาด บวชแล้วจากเรือน ไม่เกี่ยวข้องกับเรือน ในป่ามณฑะมัทวัน นี้เอง. เธอผู้บวชแล้วนั้น แม้ความรู้สึกรู้สึกด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา ไปยังทิศ

ที่หนึ่ง, และทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ โดยอาการอย่างเดียวกัน. ด้วยเหตุนี้
เป็นอันว่าเรามีจิตประกอบด้วยเมตตาอย่างไพศาลเยี่ยมยอ ตาที่เปรียบมิได้
ปราศจากเวรและพยาบาท แผ่ไปทั่วโลกทั้งปวง เพราะแผ่ทั่วไปทั้งในเบื้องบน
เบื้องล่าง และเบื้องขวางโดยรอบ. เธอฉัน มีจิตประกอบด้วยกรุณา — มุกตา
— อุเบกขา ฯลฯ แผ่ไปทั่วโลกทั้งปวง เพราะแผ่ทั่วไปทั้งในเบื้องบน เบื้องล่าง
และเบื้องขวางโดยรอบ แล้วแลอยู่แล้ว. — เธอभवแล้วประพาศพรหมจรรย์
อยู่ในป่ามฆเทวัมพวันเอง. ครั้นทำพรหมวิหารธรรมทั้งสี่ให้เจริญแล้ว ก็เข้า
ถึงพรหมโลก ภายหลังจากการตาย เพราะการทำลายแห่งกาย. — ฯลฯ —

อานนท์ ! เราแล ได้เป็นพระเจ้ามเหศวรแล้วในสมัยนั้น. อนฺชน
ที่เกิดในภายหลัง ได้ประพาศตามกัลยาณวัตร ที่เราตั้งไว้แล้ว แต่ว่ากัลยาณวัตร
นั้นจะเป็นไปพร้อมเพื่อความหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับสนิท ความ
ว่างบ ความรู้ยิ่ง ความรู้พร้อม และนิพพาน ก็หาไม่; เป็นไปเพียงเพื่อเข้าสู่
พรหมโลกเท่านั้น.

อานนท์ ! ก็แต่ว่า กัลยาณวัตรที่เราบัญญัติไว้แล้วในกาลนั้นแล ส่อม
เป็นไปพร้อมเพื่อความหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับสนิท ความว่างบ ความ
รู้ยิ่ง ความรู้พร้อม และนิพพาน ได้โดยทำเดิย. กัลยาณวัตรนั้นคือ อริยมรรค
มีองค์แปด ได้แก่ความเห็นชอบ คำริชอบ พุทธชอบ การงานชอบ คำรงษ์ชอบ
เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจมั่นชอบ, ดังนี้.

क्रमेणพระชาติเป็นมหาโควินทพราหมณ์^๑

ปัญจสิขะ ! เราคงยังระลึกได้อยู่, ในสมัยนั้น เราได้เป็นพราหมณ์
ชื่อนหาโควินท์ เราได้แสดงทางปฏิบัติเพื่อการเข้าอยู่ร่วมกับพวกพราหมณ์ทั้งหลาย
แก่สาวกทั้งหลายเหล่านั้น. แต่พราหมณ์จรรยนั้น หาได้เป็นไปเพื่อความหน่าย
ความคลายกำหนัด ความดับสนิท ความว่างบ ความรู้ยิ่ง ความรู้พร้อม
และนิพพานไม่, แต่เป็นไปเพียงเพื่อเข้าถึงพราหมณ์โลกเท่านั้น.

(การแสดงทางปฏิบัติแก่สาวกของมหาโควินทพราหมณ์นั้น ทราบได้จากคำของ
ปัญจสิขะคันธัพพบุตรคนหนึ่ง ดังต่อไปนี้ : “มหาโควินทพราหมณ์ มีจิตประกอบด้วยเมตตา
แผ่จิตไปสู่ทิศทั้งสี่, และทิศที่สอง ทิศสาม ทิศสี่ ก็อุทิศด้วยกัน. ด้วยเหตุนั้นเป็นอันว่า มหาโควินท-
พราหมณ์ มีจิตประกอบด้วยเมตตาอย่างไพศาลเยี่ยมยอคนที่เปรียบมิได้ ปราศจากเวรและพยาบาท
แผ่ไปทั่วโลกทั้งปวง เพราะแผ่ทั่วไปทั้งในเมืองบน เมืองล่าง และเมืองขวางโดยรอบ. มหาโควินท-
พราหมณ์มีจิตประกอบด้วยกรุณา มุทิตา อุเบกขา ฯลฯ แผ่ไปทั่วโลกทั้งปวง เพราะ
แผ่ทั่วไปทั้งในเมืองบน เมืองล่าง และเมืองขวางโดยรอบ, แล้วและชี้ทางเพื่อเข้าอยู่ร่วมกับชาว
พราหมณ์โลก แก่พวกสาวกทั้งหลายด้วย”).

ปัญจสิขะ ! ก็แต่ว่า พราหมณ์จรรยของเราในบัดนี้แล ย่อมเป็นไปพร้อม
เพื่อความหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับสนิท ความว่างบ ความรู้ยิ่ง
ความรู้พร้อม และนิพพานโดยทำเดียว. พราหมณ์จรรยนั้นคือ อริยมรรคมีองค์แปด
ได้แก่ ความเห็นชอบ ดำริชอบ พุทชอบ การงานชอบ ดำรงชีพชอบ
เพียรชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจมั่นชอบ, ดังนี้.

๑. บาลี มหาโควินทสูตร มหา. ที. ๑๐/๒๔๔/๒๓๔. ทวิสแก่ปัญจสิขะคันธัพพบุตรที่ภูเขาคิชฌกูฏ
ใกล้กรุงราชคฤห์.

๒๔ ครมพระชาติเป็นรถการ ข้างทำรถ^๑

ภิกษุ ท.! ในกาลตีกดำบรรพ์ ยังมีพระราชาทรงพระนามว่าปเจตนะ ครั้นนั้น พระเจ้าปเจตนะ ตรัสเรียกช่างทำรถมารับสั่งว่า “นี่แน่สหายรถการ! นับแต่นี้ล่วงไปอีก ๖ เดือน สงครามจักมีแก่เรา. เจ้าอาจทำล้อรถใหม่คู่หนึ่งให้เราได้หรือไม่?”

ช่างทำรถทูลรับต่อพระเจ้าปเจตนะว่า “ขอเดชะฯ ข้าพระองค์อาจทำได้ พระเจ้าข้า!”. ครั้นนั้นแล ช่างทำรถ ทำล้อได้ข้างเดียวสิ้นเวลา ๖ เดือน หย่อนอยู่ ๖ วัน.

พระเจ้าปเจตนะ ตรัสเรียกช่างทำรถมารับสั่งถามว่า “แน่สหายรถการ! นับแต่นี้ล่วงไป ๖ วัน สงครามจักเกิดแล้วละ. ล้อรถคู่ใหม่สำเร็จแล้วหรือ?”

ช่างทำรถทูลว่า “ขอเดชะฯ โดยเวลา ๖ เดือนหย่อนอยู่ ๖ วัน^๕ ล้อสำเร็จได้ข้างเดียว พระเจ้าข้า!”.

พระราชารับสั่งว่า “แน่สหายรถการ! ก็เจ้าอาจจะทำล้อข้างที่^๒ ให้สำเร็จโดยใช้เวลาเพียง ๖ วัน^๕ ได้หรือไม่?”

ช่างทำรถทูลว่า “ขอเดชะฯ ข้าพระองค์ อาจทำได้ พระเจ้าข้า!”. ที่นั่นเอง ช่างทำรถได้ทำล้อข้างที่ ๒ สำเร็จได้โดยใช้เวลาเพียง ๖ วัน เขาจึงนำล้อคู่ใหม่ไปเฝ้าพระเจ้าปเจตนะ ครั้นไปถึงแล้วกราบทูลว่า “ขอเดชะฯ นี่ พระเจ้าข้า ล้อรถคู่ใหม่ของพระองค์สำเร็จแล้ว”.

๑. บาลี ทัก. อ. ๒๐/๑๔๐/๔๕๔. ครัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน, ใกล้เมือง พาราณสี.

พระราชารับสั่งว่า “สหายรถการ! ล้อข้างที่ทำแล้ว ๖ เดือนหย่อน ๖ วัน กับล้อข้างที่ทำแล้วใน ๖ วันนี้ ต่างกันอย่างไร, เราไม่เห็นความต่างกันของมันที่ตรงไหน?”

ช่างทำรถทูลว่า “ความต่างของล้อทั้งสอง มีอยู่ พระเจ้าข้า, ขอเชิญพระองค์ทอดพระเนตรความต่างกันของล้อเถิด”. ว่าแล้ว ช่างทำรถก็หมุนล้อข้างที่ทำแล้ว ๖ วัน ให้กลิ้งไป. มันกลิ้งไปพอสุดกำลังหมุนแล้วก็ตะแคงล้มลงดิน. แล้วเขาก็หมุนล้อข้างที่ทำ ๖ เดือนหย่อน ๖ วันให้กลิ้งไป, มันกลิ้งไปสุดกำลังหมุนแล้วก็ตั้งตรงอยู่เองได้ราวกะติดอยู่กับเพล.

พระเจ้าปเสนตรัสถามว่า “สหายรถการ! เหตุอะไร บั๊จยอะไร ล้อข้างที่ทำแล้ว ๖ วันนั้นจึงกลิ้งไปสุดกำลังหมุนแล้วจึงตะแคงล้มลงดิน, เหตุอะไร บั๊จยอะไร ล้อข้างที่ทำแล้ว ๖ เดือนหย่อน ๖ วันนั้นจึงกลิ้งไปสุดกำลังหมุนแล้วตั้งตรงอยู่เองได้ราวกะติดอยู่กับเพล?”

ช่างทำรถทูลชี้แจงว่า “ขอเดชะฯ ล้อข้างที่ทำแล้ว ๖ วันนี้ กงของมันก็ประกอบด้วยเนื้อไม้ที่คด ที่มีโทษ ที่เจอเนื้อผุและกระพี้. ถึงกำและดุมของมันก็เช่นเดียวกัน ประกอบด้วยเนื้อไม้ที่คด ที่มีโทษ ที่เจอเนื้อผุและกระพี้. เพราะความที่กง, กำ, ดุมของมันประกอบด้วยเนื้อไม้ที่คด ที่มีโทษ ที่เจอเนื้อผุและกระพี้, มันกลิ้งไปสุดกำลังหมุนแล้วจึงตะแคงล้มลงดิน. ส่วนล้อข้างที่ทำแล้ว ๖ เดือนหย่อน ๖ วัน กงของมันก็ไม่มีเนื้อคด ไม่มีโทษ เป็นไม้ที่หมดเนื้อผุและกระพี้, กำและดุมของมันก็เช่นกัน ไม่มีเนื้อคด ไม่มีโทษ เป็นไม้ที่หมดเนื้อผุและกระพี้. เพราะความที่กง, กำ, ดุมของมัน ไม่มีเนื้อคด ไม่มีโทษ เป็นไม้ที่หมดเนื้อผุและกระพี้, มันกลิ้งไปสุดกำลังหมุนแล้วจึงตั้งตรงอยู่เองได้ราวกะติดอยู่กับเพล”.

ภิกษุ ท.! เธอทั้งหลาย อาจจะมีความคิดว่า ช่างทำรถควานั้น เป็นคนอื่นเป็นแน่ แต่เธอทั้งหลาย อย่าเข้าใจอย่างนั้น. เราเองเป็นช่าง ทำรถในกาลนั้น. ภิกษุ ท.! ในครั้งนั้น เราเป็นผู้ฉลาดต่อความคดของไม้ โทษ (มีปมและทาเป็นท้น) ของไม้ และความมีเนื้อไม้บริสุทธิ์ของมัน.

ภิกษุ ท.! แต่กาลบัดนี้ เราเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ ฉลาดต่อความคดทางกาย ทางวาจา ทางใจ, ต่อโทษทางกาย ทางวาจา ทางใจ, ต่อกิเลสเพียงดั่งน้ำฝาดทางกาย ทางวาจา ทางใจ.

ภิกษุ ท.! ความคดทางกาย ทางวาจา ทางใจ, โทษทางกาย ทางวาจา ทางใจ, กิเลสเพียงดั่งน้ำฝาดทางกาย ทางวาจา ทางใจ ของผู้ใด ผู้หนึ่ง จะเป็นภิกษุก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม ยังจะไม่ได้แล้ว; ภิกษุ ภิกษุณี เหล่านี้หนีห่างไปจากธรรมวินัยนี้ เหมือนล้อรถข้างที่ทำแล้ว ๖ วัน ฉะนั้น. ความคดทางกาย ทางวาจา ทางใจ, โทษทางกาย ทางวาจา ทางใจ, กิเลสเพียงดั่งน้ำฝาดทางกาย ทางวาจา ทางใจ ของผู้ใดผู้หนึ่ง จะเป็นภิกษุ ก็ตาม ภิกษุณีก็ตาม อันเธอจะได้แล้ว; ภิกษุ ภิกษุณี เหล่านี้ก็ตั้งมั่นอยู่ในธรรมวินัยนี้ได้ เหมือนล้อรถข้างที่ทำแล้ว ๖ เดือน หย่อน ๖ วัน ฉะนั้น.

ภิกษุ ท.! เพราะฉะนั้น ในข้อนี้ ท่านทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ว่า “เราทั้งหลาย จักละความคดทางกาย, โทษทางกาย, กิเลสเพียงดั่งน้ำฝาดทางกาย; จักละความคดทางวาจา, โทษทางวาจา, กิเลสเพียงดั่งน้ำฝาดทางวาจา; จักละความคดทางใจ, โทษทางใจ, กิเลสเพียงดั่งน้ำฝาดทางใจ”. ท่านทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้แล.

๕๔ ครมพระชาติเป็นอกิตติคาบสั

บารมีใด ๆ อันเราประพฤติสั่งสมแล้ว ในระยะกาลนับได้สี่สงฆ์แสน
กัลป์ บารมีนั้นทั้งหมด เป็นเครื่องบ่มโพธิญาณให้สุก, บารมีที่เราประพฤติแล้ว
ในภพน้อยใหญ่ ในกัลป์ก่อน ๆ นั้น จังตไว้ก่อน, จักกล่าวเฉพาะบารมีที่เรา
ประพฤติในกัลป์นี้ ท่านจงฟังคำของเรา.

ในกาลใด, เราเป็นดาบส นามว่า อกิตติ อาศัยอยู่ในป่าหลวงสงัดเงียบ
ว่างจากคนไปมา, ในกาลนั้น ด้วยอำนาจการบำเพ็ญตะบะกรรมของเรา ท้าวสักกะ
ผู้เป็นใหญ่ยิ่งในไตรทิพย์ ได้ร้อนใจทนอยู่ไม่ได้แล้ว.^๒ เธอแปลงเพศเป็นพราหมณ์
เข้ามาขออาหารกะเรา.

เราเห็นพราหมณ์นั้น ยืนอยู่แทบประตูของเรา จึงให้ไปไม้ อันเรา
นำมาจากป่า ไม่มีมัน และไม่เค็ม^๓ ไปทั้งหมด. ครั้นให้แล้ว ก็คว้าภาชนะเก็บ
และไม่ออกแสวงหาใหม่ เข้าสู่บรรณศาลาแล้ว.

ในวันที่สอง และที่สาม พราหมณ์นั้นได้มาขอกะเราอีก. เรามีได้มีจิต
หวั่นไหวไปจากเดิม ไม่ได้อ่อนนอกอ่อนใจ ได้ให้ไปหมดทั้งภาชนะอย่างเดียว
กับวันก่อน. ความทรุดโทรมแห่งผิวพรรณในสรีระของเรา จะมีเพราะเหตุอด
อาหารนั้น ก็หาไม่; เราฆ่าเวลาเป็นวัน ๆ นั้นได้ด้วยคามยินดี โดยสุขสันต์เกิด
จากปิติ.

๑. บาลี อกกติกจริยา จริยา. ขุ. ๓๓/๕๕๑/๑.

๒. นัยว่า ชาวการบำเพ็ญตะบะอย่างสูงสุดของใครก็ตาม ย่อมทราบถึงท้าวสักกะผู้มักกระแวงอยู่
เสมอว่า จะมีใครบำเพ็ญตะบะเพื่อหวังแย่งบัลลังก์ของตน.

๓. คาบสนัน ฉันทินมากเม่าต้มเป่ล่า ๆ เป็นอาหาร เพื่อถักความกังวลในเรื่องนี้.

หากว่าเราได้ปฏิบัติหกอันประเสริฐ ตลอดเวลาตั้งเดือนหรือสองเดือน เราก็จะคงเป็นผู้มีจิตไม่หวั่นไหวไปจากเดิม ไม่อ่อนนอกอ่อนใจ และให้ท่านอันสูงสุด ได้สมมาเสมอ. เมื่อเราให้ท่านแก่พราหมณ์นั้น เราจะได้ปรรณนายศ หรือลาก ก็หาไม่ได้, เราปรรณนายอยู่ซึ่งสัพพัญญุตญาณ (อันจะเกิดได้เพราะการถูกบ่ม โดยท่านนั้น) จึงได้ประพุดิแล้วซึ่งกรรมทั้งหลายเหล่านั้น.

๕๔ ครมพระชาติเป็นพระจันทกุมาร^๑

ครั้ง^๕อื่นอีก, เราเป็นโอรสของพระราชเอกในนครบพผวัต มีนามอัน เขานานให้ว่า จันทะ. ในกาลนั้น เรารอดพ้นไปได้จากการถูกฆ่าบูชายัญญ์ (ซึ่งปโรหิตผู้อำมาตทูตของพระราชบิดาให้หลงเชื่อ), เกิดความสลตสังเวชขึ้น ภายในใจ ได้บำเพ็ญมหาทานแล้ว.

เมื่อไม่ได้ทักษิณเยยบุคคลผู้มารับทาน เราก็ยังไม่ดื่ม ไม่เคี้ยว^๒ ไม่ บริโภคอาหารด้วยตนเอง บางคราว ๖ วันบ้าง ๕ วันบ้าง. พาณิชสะสมสินค้าไว้ นำไปขายในที่ที่มีกำไรมาก ย่อมมีกำไรมากฉันใด การงดเว้นสิ่งที่จะบริโภคของ เพื่อบำเพ็ญทานแก่ผู้อื่นก็ฉันนั้น.

เพราะเหตุนี้ ทุกคนพึงให้ท่านแก่ผู้อื่น จักเป็นความดีเกิดขึ้น ๑๐๐ เท่า. เราเองมองเห็นอำนาจแห่งประโยชน์อย่างนี้แล้ว จึงบำเพ็ญทานทุก ๆ ภพ. เราไม่ก้าวถอยกลับจากการให้ทาน ก็เพื่อการลุถึงโดยลำดับซึ่งปัญญาเป็นเครื่อง ฐพร้อม.

๑. จันทกุมารจวิทยา จวิทยา. ชุ. ๓๓/๕๕๖/๗.

๒. เคี้ยว คือของกินเล่น หรืออาหารว่าง.

๕๔ พระชาติเป็นสังขพราหมณ์^๑

ครั้งอื่นอีก, เมื่อเราเป็นพราหมณ์มีนามว่า สังขะ ได้ไปที่ท่าเรือ เพื่อเดินทางข้ามสมุทร. ณ ที่นั้นเราได้เห็นท่านผู้ชนะกิเลสได้โดยตนเอง เป็นผู้นักเลงจะทำให้กลับแพ้ก็มีได้, ท่านผู้นั้นเดินทางกันดาร ไปในท่ามกลาง พันทรายอันร้อนจัด.

เราเห็นท่านสยัมภู^๒ ผู้นั้น ในขณะที่ท่านเดินทางอยู่, เกิดความคิดขึ้นภายในใจว่า 'นาบุญนี้ อันเราผู้แสวงบุญมาถึงเข้าแล้วโดยลำดับ. ก็เมื่อชวานาได้เนื้อหา อย่างดีแล้ว ยังไม่หวนพิชลงในนานนี้ ก็แปลว่าเรามีได้เป็นผู้มีความต้องการด้วยข้าวเปลือก นี่เป็นฉันใด เราก็จะเป็นฉันนั้น ถ้าว่าเราเป็นผู้ต้องการบุญเห็นนาบุญอันสูงสุดแล้ว ก็หาลงมือประกอบกรรมนั้นไม่ ฯลฯ'

เราคิดดังนี้แล้ว ลงถอดรองเท้า กราบลงที่บาทของท่านผู้สยัมภูนั้น แล้วถวายร่มและรองเท้าของเราแก่ท่าน. เพราะกรรมนั้น (ในชาตินี้) เราจึงได้เสวยสุข เป็นสุขุมลชาตียิ่งกว่าตังร้อยเท่า, และทั้งเป็นการทำทานบารมีของเราให้เต็ม เราจึงให้ท่านแก่ท่านผู้เช่นนั้น.

๕๕ พระชาติเป็นเวลามพราหมณ์^๓

คหบดี! ในกาลดึกดำบรรพ์ ได้มีพราหมณ์ผู้หนึ่ง ชื่อเวลามะ. เวลามพราหมณ์นั้น ได้บริจาคทานอันเป็นทานอย่างใหญ่หลวง เห็นปานนี้คือ :-

๑. บาลี สังขจริยา จริยา. ขุ. ๓๓/๕๕๒/๒.

๒. พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง.

๓. บาลี นวก. อ. ๒๓/๔๐๖/๒๒๔. ตรัสแก่นาถปิณฑิกคหบดี ที่อารามเชตวัน.

ได้ให้ถาดทองจำนวนแปดหมื่นสี่พัน อันบรรจุเต็มด้วยเงิน. ได้ให้ถาดเงินจำนวนแปดหมื่นสี่พัน อันบรรจุเต็มด้วยทอง. ได้ให้ถาดสำริดจำนวนแปดหมื่นสี่พัน อันบรรจุเต็มด้วยเงิน. ได้ให้ช้างจำนวนแปดหมื่นสี่พัน ประดับแล้วด้วยเครื่องทอง รถม้าทำด้วยทอง ตาข่ายเครื่องปิด ก็ล้วนทำด้วยทอง. ได้ให้รถจำนวนแปดหมื่นสี่พัน หุ้มบุด้วยหนังราชสีห์ ด้วยหนังพยัคฆ์ ด้วยหนังเสือเหลือง ด้วยผ้ากัมพลเหลือง ประดับแล้วไปด้วยเครื่องทอง รถม้าทำด้วยทอง ตาข่ายเครื่องปิด ก็ล้วนทำด้วยทอง. ได้ให้แม่โคนมจำนวนแปดหมื่นสี่พัน ล้วนกำลังมีนมไหลรูตรองได้. ได้ให้นางสาวน้อยจำนวนแปดหมื่นสี่พัน ซึ่งแต่ละนางมีตมหูประดับมณี. ได้ให้บัลลังก์จำนวนแปดหมื่นสี่พัน ซึ่งลาดด้วยขนเจียม ลาดด้วยสักหลาด ลาดด้วยผ้าปักกลดลาย ลาดด้วยเครื่องลาดที่ทำด้วยหนังชะมด มีเพดานแดง มีหมอนข้างแดง. ได้ให้ผ้าจำนวนแปดหมื่นสี่พัน คือผ้าทอด้วยเปลือกไม้อันละเอียดอ่อน ผ้าไหมอันละเอียดอ่อน ผ้าฝ้ายอันละเอียดอ่อน. ฉะนั้น จึงไม่ต้องกล่าวถึงการให้ข้าวให้น้ำ ให้ของเคี้ยวของบริโภค ให้เครื่องอุปโภคบริโภค และให้เครื่องนอน เวลามพราหมณ์นั้นบริจาคนั้นไป ๆ เหมือนแม่น้ำไหลไม่ขาดสาย.

คหบดี! ก็ความคิดอาจมีแก่ท่านว่าผู้อื่นต่างหาก ที่เป็นเวลามพราหมณ์ผู้ให้ทานอันใหญ่หลวงในครั้งนั้น คหบดี! ท่านไม่ควรคิดไปอย่างนั้น. เราได้เป็นเวลามพราหมณ์ในสมัยนั้น เราเอง ได้บริจาคตานอันใหญ่หลวงนั้น. คหบดี! ก็แต่ว่า การให้ทานในครั้งกระนั้น ใคร ๆ ที่จะสมควรรับทักษิณาทานมิได้มีเลย, ใคร ๆ ที่จะช่วยให้การให้ทักษิณาทานนั้นบริสุทธ์ได้ก็ไม่มีเลย.

๒๔ พระชาติเป็นพระเวสสันดร^๑

กระษัตริย์ได้เป็นมารดาของเรา มีนามว่า ผู้สดี กระษัตริย์นั้นเป็นแม่ของท้าวสักกะ มาแล้วในอดีตชาติ. ท้าวสักกะผู้จอมเทพทราบอายุขัยของพระมเหสีองค์นั้นแล้ว ได้ตรัสกะเธอว่า “เจ้าผู้เลิศจนมา เราให้พรแก่เจ้าสืบประการตามแต่เจ้าจะเลือกเอา”^๒.

พระเทวีนนั้น ได้รำพันถามท้าวสักกะว่า “หม่อมฉันมีความผิดอย่างไรหรือหนอ, หม่อมฉันเป็นที่เกลียดชังของพระองค์แล้วหรือ จึงถูกบังคับให้ละโลกอันน่านิรมย์นี้ไป ดูพสกนิกรชาติที่ถูกกลบฝังนอนหงายราคะนั้น”.

ท้าวสักกะผู้อันพระเทวีรำพันเช่นนั้นแล้ว ได้ตรัสแก่เธอว่า “ใช่เจ้าจะทำบาปอันใดลงไปก็หาไม่ได้ ใช่เจ้าจะไม่เป็นที่รักของเราก็คงหาไม่ได้ แต่ว่าอายุของเจ้ามีเพียงเท่านั้น บัดนี้เป็นเวลาที่เจ้าจะจุติ ฉะนั้น เจ้าจงรับเอาพรสืบประการอันเราให้เถิด”.

พระเทวีนนั้น จุติแล้ว บังเกิดในตระกูลกษัตริย์ นามว่าผู้สดี ได้สมรสกับพระราชาสัญชัย ในนครเชตุดร. ในกาลที่เราท้าวลงสู่พระครรภ์แห่งพระมารดาอันเป็นที่รักนั้น มารดาของเราได้เป็นผู้ยินดีในทานตลอดเวลา เพราะเดชของเรา. ท่านได้ให้ทานแก่ยากผู้ไร้ทรัพย์ อาดูล ครวญคร่ำ และแก้สมณพราหมณ์ อย่างไม่มียั้งมือ.

๑. บาลี เวสสันดรชาดก จริยา. พุ. ๓๓/๕๕๔/๕. ในคัมภีร์จริยาปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ชั้นบาลีมิได้เรียงเรื่องเวสสันดร ไว้เป็นเรื่องสุดท้ายแห่งเรื่องทั้งหลาย เหมือนในคัมภีร์ชาดก; ฉะนั้นในที่นี้ข้าพเจ้า จึงไม่เรียงเรื่องเวสสันดรไว้เป็นเรื่องสุดท้ายเหมือนที่กันทั้งหลายเชื่อกัน.
๒. คำพูดเช่นนั้น นับว่าเป็นประเพณี พุทฺธกับผู้ที่จะต้องจุติจากสวรรค์.

แม่เจ้าผู้สดดำรงครรภ์ครบสิบเดือน กำลังเที่ยวประพาสทั่วนคร ได้ประสูติเรา ณ ถนนแห่งชาวร้าง เพราะกำเนิดที่ถนนแห่งชาวร้าง นามของเรา จึงไม่เกี่ยวเนื่องด้วยมารดาและบิดา, ได้ชื่อว่าเวสสันดร (แปลว่า “ระหว่างชาวร้าง”).

เมื่อเรายังเป็นทารกอายุแปดปี นั่งอยู่ในปราสาท ก็รำพึงแต่จะให้ทาน; “เราจะให้ทาน หัวใจ ดวงตา เนื้อ เลือด ร่างกาย ให้ปรากฏ ถ้าว่าจะมีผู้มาขอของเรา”, เมื่อเรารำพึงแนใจ ไม่หวั่นไหวเช่นนั้น แผ่นดินได้ไหว ภูเขาสีเนรุสั่นสะเทือน.

ในวันอุโบสถถึงเดือน และปลายเดือน เราขึ้นสู่ช้างชื้อ บังจยนาคไปให้ทาน. พวกพราหมณ์ชาวแคว้นกาลิงค์ เข้ามาหาเรา และได้ขอช้างอันประเสริฐซึ่งสมมติกันว่าเป็นมงคลนั้น กระเรา เขากล่าวกระเราว่า “ที่ชนบทของข้าพเจ้า ฝนไม่มีตก เกิดทุพภิกขภัยอดอาหารอย่างใหญ่หลวง ขอพระองค์จงประทานช้างอันบวร เป็นจอมช้าง มีอวัยวะขาวหมด แก่ข้าพเจ้าเถิด”.

เราตกลงใจว่า เราให้, เราไม่มีหวั่นไหว. เราไม่หวงแหนปกปิดทานวัตถุที่เรามี เพราะใจของเรายินดีในทาน. การปฏิเสธต่ออย่างกที่มาถึงเข้าแล้วนั้น ไม่ควรแก่เรา, เราอย่าทำลายการสมทานของเราเสียเลย เราก็กให้ช้างอันวิบุลย์ บัดนี้ละ.

เราจับทั้งวงช้างมือหนึ่ง อีกมือหนึ่งหล่อน้ำในเต้าใส่มือพราหมณ์ ให้ช้างแก่พราหมณ์ไป. เมื่อเราให้ทานช้างเผือกสูงสุดนี้ แผ่นดินได้หวั่นไหว ภูเขาสีเนรุสั่นสะเทือนอีกครั้งหนึ่ง.

เมื่อเราให้ช้างตัวนั้น ชาวเมืองสีพีโกรธมาก มาประชุมกันให้เนเรทศเรจากนคร ไปอยู่เขาวงกต. เมื่อชนพวกนั้นพากันกำเริบ เราก็งมีความ

ไม่หวั่นไหว, ขอร้องกะเขาเพื่อได้ให้ทานครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่ง ชาวสี่พิณขอร้อง
เข้าแล้วก็ยอมให้.

เราให้บ่าวร้องเอิกเกริกว่าเราจะให้มหาทาน. มีเสียงเล้าลืออย่างใหญ่
หลวงเพราะเรื่องนี้ว่า “ถูกขับเพราะให้ทาน ยังจะให้ทานอีก!”. เราให้ทาน
ช้าง ม้า รถ ทาสี ทาส โค และทรัพย์. ครั้นให้มหาทานแล้ว จึงออก
จากนครไป. ครั้นออกไปพ้นเขตนครแล้ว ได้กลับเหลียวดูเป็นการลา แผ่นดิน
ได้ไหว ภูเขาสีเนรุสนั่นสะเทือนอีกในครั้งนั้น.

เมื่อถึงทางสี่แพร่ง ได้ให้ทานรถเทียมด้วยม้าสี่ไป เราผู้ไร้เพื่อนบุรุษ
กล่าวกับพระนางมัทรีว่า “เจ้าจงอุ้มก้นหาลูกหญิงน้อย ค่อยเบาหน่อย
เราจักอุ้มซาลี พี่ชายซึ่งหนักกว่า”. เป็นอันว่าพระนางมัทรีได้อุ้มก้นหาซินะ
อันงามเหมือนดอกบุนนทริก และเราได้อุ้มซาลี ซึ่งงามเหมือนรูปทองหล่อ;
รวมเป็นสี่กษัตริย์สุขุมลชาติ ได้เหยียบย่ำไปตามหนทางต่ำ ๆ สูง ๆ ไปสู่เขาวงกต.

พบใครในระหว่างทางก็ถามว่า เขาวงกตอยู่ทางไหน ชนเหล่านั้นสงสาร
เราและบอกว่า ยังไกลมาก. เด็ก ๆ ได้เห็นผลไม้ในป่า ก็ร้องไห้อยากได้ผลไม้เหล่านั้น ๆ.
เห็นเด็ก ๆ ร้องไห้ ต้นไม้ก็อ่อนก้มมีลูกตกเข้ามาหาเด็กเอง. พระนางมัทรี
เห็นความอัศจรรย์ชวนสงสัยของชนเช่นนั้น ก็ออกอุทานสาธุการ “โอหนอ ของ
อัศจรรย์ ไม่เคยมีในโลก น่าขนพอง ต้นไม้ก็อ่อนก้มลงมาเอง ด้วยอำนาจแห่ง
พระเวสสันดร”.

พวกยักษ์ ช่วยย่นการเดินทาง เพื่อความอนุเคราะห์แก่เด็ก ๆ, ในวันที่
ออกจากนครนั่นเอง ได้เดินทางถึงแคว้นแคว้นของเจตราช, ญาติในที่นั้นร้องไห้

คร่ำครวญกลิ้งเกลือกทงผู้ใหญ่และเด็ก. ออกจากแวนแคว้นของญาติเหล่านั้นแล้ว ก็มุ่งไปเขาวงกต.

จอมเทพ สั่งให้วิสสุกัมมผู้มีฤทธิ์ สร้างบรรณศาลา^๑ เป็นอาศรม อันร่มเย็น, วิสสุกัมมได้สร้างแล้วเป็นอย่างดี ตามดำรัสของท้าวสักกะ. พวกเราสี่คนก็ลุลึงราวป่าอันเงียบเหงา ไม่มีวีแววแห่งมนุษย์, ได้อาศัยอยู่แล้วในบรรณศาลานั้น ในระหว่างภูเขา. บรรเทาความโศกของกันและกันได้แล้ว ณ ที่นั้น. เราดูแลเด็กๆ ในอาศรม พระนางมัทรีไปเสาะหาผลไม้ในป่ามาเลี้ยงกัน.

เมื่อเราอยู่ถึงในป่าสูง ก็ยังมีนกขอไปหาเรา, ได้ขอลูกของเรา คือ ชาลีและกัณหาชนิะ ทั้งสองคน. ความบันเทิงใจเกิดขึ้นแก่เรา เพราะได้เห็น ยาจกเข้าไปหา เราได้ยื่นบุตรทั้งสองคนให้กะพราหมณ์ผู้มาขอนั้นไป. เมื่อเรา สละบุตรให้แก่พราหมณ์นามว่าชูชกในกาลนั้น แผ่นดินได้ไหว เขาสีเนรุส่น สะเทือนอีก.

ต่อมา ท้าวสักกะได้ลงมาโดยเพศพราหมณ์ ขอพระนางมัทรีผู้มีศีลและมีวัตรในสามี กะเราอีก. เราได้จับหัตถ์มอบหมายให้ และหลั่งน้ำลงในฝ่ามือ พราหมณ์ มีจิตเบิกบานผ่องใส ให้พระนางมัทรีไป. ขณะที่เราให้ ทวยเทพ ในนภากาศก็พลอยอนุโมทนา แผ่นดินได้ไหว เขาสีเนรุส่นสะเทือนอีก.

เราสละชาลีกัณหา และพระนางมัทรีผู้มีวัตรในสามี, ไม่มีความลังเลใจ ก็เพราะเหตุแห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้ (รู้ความดับทุกข์ของสัตว์โลก). ลูกสองคนนั้น จะเป็นที่เกลียดชังของเราก็อะไรไม่ พระนางมัทรีจะเป็นที่เกลียดชังก็หาไม่. สัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เราจึงให้ของรัก (เพื่อสิ่งที่เรารัก) — ฯลฯ.

๑. บรรณศาลา คือศาลามุง กัน ด้วยใบไม้ ใบหญ้าชนิดใดชนิดหนึ่ง.

๕๔ พระชาติเป็นมาตังคชภูติ^๑

ชาติอื่นอีก : เราเป็นชฎิล บำเพ็ญตบะกล้า นามว่ามาตังคะ มีศีล มีสมาธิมั่น. เรากับพราหมณ์อีกผู้หนึ่ง ต่างอาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคาด้วยกัน. อาศรมของเราอยู่เหนือน้ำ ของพราหมณ์อยู่ใต้น้ำ.

พราหมณ์นั้นเดินเลาะฝั่งขึ้นมา เห็นอาศรมของเราทางเหนือ น้ำมีความ รังเกียจ ต่ำว่าเรา แข่งเราให้ศิระแตก. ที่จริงถ้าเราโกรธพราหมณ์นั้นขึ้นมา หรือศีลของเราไม่ควบคุมเราไว้แล้ว เพียงแต่เรามองดูเท่านั้น ก็อาจทำพราหมณ์ ให้กลายเป็นตุ๊กตาเสียได้.

พราหมณ์นั้น โกรธ คิดประทุษร้าย ว่าเราด้วยคำสาปแข่งอย่างใด อาการนั้นกลับเป็นแก่พราหมณ์นั่นเอง เราพ้นไปได้ด้วยอำนาจคุณของเรา. เรารักษาศีลของเรา เราไม่ได้รักษาชีวิตของเรา (หมายถึงเกียรติยศ), ในกาลนั้น เรารักษาศีล เพราะเหตุแห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้เท่านั้น.

๕๕ พระชาติเป็นจุฬโหติ^๒

ชาติอื่นอีก : เมื่อเราเป็นพราหมณ์ชื่อจุฬโหติผู้มีศีล, มองเห็นภพโดย ความเป็นของน่ากลัว จึงได้ออกบวช. ภริยาเก่าของเราเป็นพราหมณ์มีรูปดั่ง ทำด้วยทอง, แม้เธอ นั้น ก็ไม่ประสงค์ต่อการเวียนว่ายในวัฏฏะ จึงออกบวช เสียด้วยกัน.

๑. บาลี มาตังคจริยา จริยา. ขุ. ๓๓/๕๗๕/๑๗.

๒. บาลี จุฬโหติจริยา จริยา. ขุ. ๓๓/๕๗๑/๑๔.

เราสองคน เป็นผู้ที่ไม่มีที่อาศัย ตัดขาดจากพงศ์พันธุ์ ไม่มีความมุ่งหมายอะไรในตระกูล และหมู่ชน เทียวไปตามหมู่บ้านและจังหวัด ลุถึงเมืองพาราณสีแล้ว. ณ ที่นั้น เราบำเพ็ญบุญญา ไม่ระคนด้วยหมู่คณะ อยู่ในราชอุทยานอันไม่มีผู้คนเคลื่อนไหว และเงียบเสียง.

พระราชาสัตย์มาประพาสนว นทอดพระเนตรเห็นนางพราหมณี ก็เข้ามาถามเราว่า หญิงนั้นเป็นภริยาของท่าน หรือของใคร ? เราทูลตอบว่าไม่ใช่ภริยาของเรา เป็นเพียงผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน ถ้อยคำสอนอย่างเดียวกัน.

พระราชากำหนดในนางพราหมณีนั้น รับสั่งให้จับและอุดคร่านางไปโดยพลการ สู่ภายในนคร. เมื่ออุดคร่านางไป ความโกรธได้เกิดขึ้นแก่เรา แต่พร้อมกับความโกรธที่เกิดขึ้นนั้น เราระลึกขึ้นได้ถึงศีลและวัตร. ในขณะนั้นเอง เราข่มความโกรธได้ และไม่ยอมให้เกิดขึ้นมาได้อีก.

เรารู้สึกตัวเราว่า แม้ใครจะทำร้ายนางพราหมณีด้วยหอกคมกล้า เราก็ไม่ทำลายศีลของเรา เพราะเหตุเห็นแก่โพธิญาณ (มากกว่าเห็นแก่นางพราหมณี). แต่ใช้ว่า นางพราหมณีจะไม่ใช่ที่รักของเราก็อ่าไม่ และใช้ว่าเราจะไม่มีกำลังวังชาก็ไม่. สัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เราจึงตามประคองศีลไว้

๒๔ ครมพระชาติเป็นเจ้าชายยัชญชยะ^๑

เมื่อเรามีชาติเป็นราชบุตรชื่อ ยัชญชยะยังด้วยยศ ได้เกิดความรู้สึกลดต่อชีวิต ในขณะที่มองเห็นหยาดน้ำค้างในเวลาเช้า เหือดแห้งไปเพราะแสงแดด

๑. บาลี ยัชญชยริยา จริยา. ขุ. ๓๓/๕๗๔/๒๑.

การบำเพ็ญบารมีในอดีตกชาติ

๖๑๓

เป็นอุปมา. เรายึดเอาความรู้สึกนั้นเป็นอารมณ์อันแน่วแน่ ก็ยังสลัดสังเวช
มากขึ้น, เข้าไปหาเจ้าแม่และเจ้าพ่อ ขออนุญาตออกบวช.

เจ้าแม่และเจ้าพ่อ พร้อมด้วยชาวนครและชาวแคว้น เข้ามาอ้อนวอนเรา
ขอให้คงอยู่ครอบครองแผ่นดินอันมั่งคั่งรุ่งเรือง. เราไม่เอาใจใส่ต่อเจ้าแม่เจ้าพ่อ
พระญาติวงศ์ พร้อมทั้งชาวนครและชาวแคว้น, สลัดทิ้งไปแล้ว.

เราสลัดราชสมบัติ ญาติ ข้าแผ่นดิน ยศ และสิ่งทั้งปวงไปอย่างไม่ลังเล
เยื่อใย เพราะเหตุแห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้. ไซ้ว่าเจ้าแม่เจ้าพ่อจะไม่ใช่ที่รักของเรา
ก็หาไม่ เราจะเกลียดชังก็หาไม่. สัพพัญญุตญาณเป็นที่รักยิ่งของเรา ฉะนั้น
เราจึงสลัดราชสมบัติเสีย.

ที่สุดแห่งการท่องเที่ยวของพระองค์^๑

เราเมื่อยังคั่นไม่พบแสงสว่าง, มัวเสาะหานาชาข้าง
ปลุกเรื้อน (คือตัดหาผู้ก่อสร้างเรือนคืออรรถภาพ) อยู่, ได้
ท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ กล่าวคือ ความเกิดแล้วเกิดอีกเป็น
อนกชาติ. ความเกิดเป็นทุกข์ร่ำไปทุกชาติ.

แนะนำช่างผู้ปลุกสร้างเรือน ! เรารู้จักเจ้าเสียแล้ว,
เจ้าจักสร้างเรือนให้เราต่อไปอีก ไม่ได้, โกรธเรื้อน (คือกิเลส

๑. พระวาจาเย้ยถากหาซึ่งทรงเปล่งขึ้นทันที ในขณะที่ทรงรู้สึกพระองค์ว่าได้สิ้นศกฺคหาแล้ว. บาลี
ธ. ชุ. ๒๕/๓๕/๒๑.

ที่เหลือนั้นเป็นเชื้อเกิดใหม่) ของเจ้า เราหักเสียยับเยิน หมดแล้ว.
ขอดเรณ (คืออวิชา) เราขยเสียแล้ว, จิตของเราถึงความ
เป็นธรรมชาติ ที่อารมณ์จะขยเข้าไม่ได้เสียแล้ว มันได้
ถึงความหมดอยากทุกอย่าง.

จบภาค ๖.

พุทธประวัติจากพระโอษฐ์

จบ.